

راهکارهای عملی جذب نوجوانان به نماز بر اساس آیات و روایات

سیده آفاق شاهرکنی^۱

چکیده

یکی از دغدغه های بسیاری از مادران و پدران ، تربیت دینی نوجوانان است. همین امر سبب شده تا به دنبال روش های موثر برای جذب نوجوانان نشان نسبت به آموزه های دینی باشند. با مراجعه به قرآن کریم و روایات معصومین مهمترین راهکارها ؛ آشنایی عملی نوجوانان با نماز از سوی والدین و مربیان، تبیین و روشنگری برکات نماز برای نوجوانان از طریق آموزش گام به گام فلسفه نماز و معانی و فواید برپایی آن و تبعات ترک نماز، مانوس کردن نوجوانان به نماز، انگیزه سازی برای نوجوان در راه نماز خواندن ، ارائه زیبا و هنرمندانه نماز به آنان و صبر و بردباری در تمامی مراحل جذب نوجوانان به نماز است. با عنایت به اهمیت نماز در تربیت دینی نوجوانان، هدف پژوهش حاضر، یافتن چستی راهکارهای عملی جذب نوجوانان به نماز بر اساس آیات قرآن و روایات اهل بیت علیهم السلام و روش مقاله حاضر ، توصیفی است.

کلید واژه: نماز ، جذب نوجوان، راهکارهای عملی

^۱ طلبه سطح دو مدرسه زینب کبری (س)

مقدمه

نماز، ستون دین و یک تکلیف الهی است که بر تمام انسان‌های مکلف واجب است. نماز و عبادت را می‌توان مؤثرترین عامل خوشبختی و عاقبت به خیری انسان و محبوب‌ترین عمل نزد خداوند متعال و همچنین عامل مهم برای اصلاح نفس و کنترل جامعه به حساب آورد.

چنانچه در قرآن مجید هدف از خلقت را عبادت خداوند بر شمرده اند "وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون" «وما جن و انس را نیافریدیم مگر برای این مرا به یکتایی پرستش کنند»^۱ بر همین اساس به پیامبر خدا دستور داده می‌شود "و أمر أهلك بالصلاة و اصطر علیها" «ای پیامبر! اهلت را به برپایی نماز فراخوان و در این امر پایداری و صبوری پیشه کن».^۲

تشویق فرزندان به نماز، اختصاص به پیامبر ندارد و همه والدین و مربیان نسبت به فرزندان و شاگردان مسئولند. به همین دلیل یافتن راه‌های صحیح ترغیب و تشویق عموم مومنین و به ویژه نسل جوان و آینده ساز جامعه اسلامی از اهمیت بسیار زیادی برخوردار می‌باشد.

با عنایت به موارد فوق الذکر بر آنیم که با استفاده از آیات قرآن کریم و منابع تفسیری شیعی، راهکارهای عملی جذب نوجوانان به نماز را مورد بررسی قرار دهیم.

مساله

در آیات قرآن کریم، بیش از ۱۲۲ آیه پیرامون نماز وارد شده است که دلالت بر اهمیت این دستور الهی دارد. همچنین تعبیری که در احادیث ائمه (ع) در مورد نماز آمده همین مطلب را تایید می‌کند. گاهی نماز به منزله سر در بدن قرار گرفته، و گاهی اسلام بر پنج پایه تصور شده است که یکی از آنها نماز است.

با عنایت به دستور اسلام مبنی بر مکلف شدن انسانها در سنین نوجوانی و دستور اقامه نماز از ابتدای سن تکلیف، بسیاری از والدین از دوران کودکی به دنبال آموزش نماز به کودکانشان می‌باشند.

^۱ ذاریات: ۵۶

^۲ طه: ۱۳۲

باشند. تا پیش از مکلف شدن فرزندان، آنها آداب و شیوه خواندن نماز را فراگرفته و با اقامه این فریضه الهی خو بگیرند.

بر همین اساس یکی از دغدغه های بسیاری از والدین، تربیت دینی کودکانشان است. همین امر سبب شده تا به دنبال یک روش موثر برای جذب کودکانشان نسبت به آموزه های دینی باشند. از سوی دیگر؛ همه والدین می دانند یکی از آموزه های مهم دینی که نقش بسیار موثری در تربیت فرزندانشان دارد، نماز است. لذا به دنبال شیوه های کاربردی برای جذب و علاقه فرزندانشان به نماز می باشند.

با عنایت به موارد فوق الذکر بر آنیم که در ابتدا اهمیت و جایگاه نماز در دین اسلام و نقش دوره نوجوانی در قرابت افراد با نماز و سپس راهکارهای عملی جذب نوجوانان به نماز بر اساس آیات و روایات را مورد بررسی قرار دهیم.

پیشینه تحقیق

بنا بر اهمیت موضوع نماز و نیز آیات و روایات محکمی که در خصوص لزوم امر به نماز وارد شده است، تحقیقات زیادی در خصوص موضوع تحقیق تا بحال صورت گرفته است که از قدیمی ترین آنها می توان به جلد پنجم اصول کافی اشاره نمود که در ذیل آیه ۱۳۲ سوره مبارکه طه احادیث امیرالمومنین علیه السلام راجع به امر نمودن حضرت به اقامه نماز و انس به نماز را ذکر نموده اند.^۱

همه مفسرین شیعه نیز در تفسیر آیات مرتبط با امر به نماز به صورت مشروح به این آیات پرداخته و به تفسیر وتاویل این آیات مبادرت نموده اند که تفسیر المیزان از علامه طباطبایی از نمونه های برجسته در این خصوص می باشد.

^۱ کلینی، کافی، ج ۵ ص ۲۶۹.

در آثار بجای مانده از استاد مطهری نیز در کتاب طهارت روح (عبادت و نماز در آثار شهید مطهری) و تعلیم و تربیت در اسلام، با بر شمردن آثار نماز در زندگی نمازگزاران، فلسفه برپایی نماز را بر اساس آیات قرآن بر شمرده و معرفت افزایی در خصوص معارف و برکات نماز را روش ترغیب عموم مردم و به ویژه جوانان به امر اقامه نماز بر شمرده اند.^۱

استاد محسن قرائتی در آثار خویش، علی الخصوص در کتاب "پرتوی از اسرار نماز" بهترین راه برای دعوت افراد به نماز به ویژه جوانان را نرم کردن دل آنان از طریق شمردن نعمات خداوند و توجه دادن افراد به این نعمات می دانند.^۲

مرحوم محمد محمدی ری شهری همچنین کتاب "سیمای نماز در قرآن و حدیث" که توسط آقای عبدالهادی مسعودی ترجمه و تلخیص شده از کتابهای بسیار مفید برای مطالعه و پژوهش در خصوص موضوع نماز و ترویج اقامه نماز در بین مسلمانان می باشند.^۳

از مقالات موجود در خصوص جذب به نماز هم می توان به مقاله "دستورالعمل قرآنی: روش های ترغیب فرزندان به نماز" نگارش شده توسط آقای حسن خلجی اشاره نمود که در آن به روش های ترغیب نوجوانان به نماز پرداخته است.^۴

تفاوت پژوهش حاضر با پیشینه های ذکر شده در این است که در این پژوهش، محقق بدنبال یافتن راهکارهای عملی جذب نوجوانان به نماز بر اساس آیات و روایات بوده در حالیکه در مطالعات ذکر شده پیشینی بیشتر به برکات و خیرات نماز در زندگی انسانها و نیز لزوم آموزش نماز به نوجوانان از سوی والدین و مربیان اشاره شده است.

سوالات پژوهش

• سوال اصلی :

^۱ مطهری، تعلیم و تربیت در اسلام، ص ۷۸.

^۲ قرائتی، پرتوی از اسرار نماز، ص ۶۷.

^۳ محمدی ری شهری، سیمای نماز در قرآن و احادیث، صص ۱۷-۴۵.

^۴ خلجی، دستورالعمل قرآنی: روش های ترغیب فرزندان به نماز، صص ۴-۱۳.

- راهکارهای عملی جذب نوجوانان به نماز بر اساس آیات و روایات چیست؟
 - سوال فرعی:
۱. راهکارهای فردی جذب نوجوانان به نماز بر اساس آیات و روایات چیست؟
 ۲. روشهای اجتماعی جذب نوجوانان به نماز بر اساس آیات و روایات چیست؟

فرضیه پژوهش

فرضیه پژوهش حاضرین است که با توجه به اهمیت نماز در دین مبین اسلام، شارع مقدس برای علاقه مند ساختن نوجوانان به برپایی نماز و برای اتمام حجت با مسلمین، احتمالاً روشهایی برای علاقه مند سازی مسلمانان را از طرق گوناگون اعلام نموده و ما از طریق رجوع به آیات قرآن کریم و احادیث معصومین علیهم السلام در این زمینه، قادر به کشف راهکارهای عملی جذب نوجوانان به نماز می باشیم.

مفهوم شناسی

• نماز

واژه نماز در لغت فارسی از لفظ پهلوی «نماک» (namac) و آن هم از ریشه ایران باستان واژه‌ی نم (nam) به معنای خم شدن و تعظیم کردن گرفته شده است.^۱ از جمله معنای نماز که در کتابهای لغت فارسی وجود دارد می‌توان به بندگی، اطاعت، سجود، پرستش، خدمتکاری و فرمان‌برداری اشاره کرد. کلمه نماز معدل کلمه عربی «صلاه یا صلو» می باشد و راغب اصفهانی می گوید اکثر اهل لغت معتقدند صلو به معنای دعا و تبریک و تمجید است.^۲ راغب در ادامه

^۱ شمس، نماز، نور چشم مصطفی، ص ۷.

^۲ راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ج ۱، ص ۴۹۰.

۴- انگیزه سازی برای نوجوانان: خداوند راه هدایت را به بندگان نشان داده است و این بندگان هستند که مسیرشان را انتخاب می کنند. هر کس بخواهد، راه مومنان را در پیش می گیرد و هر کس بخواهد راه کفر را پیشه می کند. ایمان امری قلبی است که با اشتیاق و میل همراه است. اکراه، جایگاهی در ایمان قلبی و پایدار ندارد. خداوند در قرآن می گوید: ((أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ)) آیا تو مردم را به اجبار و می داری تا ایمان بیاورند؟!^۱

پدر و مادر نیز باید زمینه هایی را فراهم کنند تا فرزندان با انگیزه و علاقه قلبی به ایمان و نماز رو آورند. زور و اجبار راه به جایی نمی برد. شاید فرزندان از ترس توبیخ و سرزنش والدین یا بوسیله اجبار آنها؛ به نماز بایستند، اما این نوع تربیت ناپایدار خواهد بود. با گذشت زمان و از بین رفتن زور و اجبار، دیگر نباید انتظار استمرار این رفتار را داشت. به همین سبب، انگیزه سازی از نکاتی است که والدین گرامی باید به آن عنایت ویژه ای داشته باشند.

هرچند کودکان در سنین پایین تر، از اعمال خود انگیزه ای جز جلب توجه اطرافیان ندارند؛ اما با رشد کودک و بالا رفتن فهم او؛ لازم است - به همان زبان کودکانه - از خداوند، نعمتهای الهی، شکرگزاری و فلسفه نماز خواندن برایش سخن گفت. شاید تشویق در مراحل ابتدایی انگیزه ای برای نماز خواندن فرزند شود اما با رشد فکری او کفایت نمی کند. علاوه بر این، تشویق تا حدی برای انگیزه سازی کاربرد دارد. افراط در تشویق، سبب می شود کودک شرطی شده و در صورت نبودن آن، انگیزه ای برای نماز خواندن نداشته باشد.

۵- صبوری بر تشویق نوجوانان به نماز: صبر است که کلید کامیابی است. در مقابل ناملایمات و سختی های احتمالی تبلیغ احکام دین، باید صبور بوده و استوار ماند و عجله و شتابزدگی و اقدامات احساسی یکی از آفات تشویق و ترغیب نوجوانان به نماز است به گونه ای که خداوند متعال به رسولش امر می نماید "و أمر أهلك بالصلاة و اصطبر علیها" «ای پیامبر! اهلت را به برپایی نماز فراخوان و در این امر پایداری و صبوری پیشه کن».^۲

۶- ارائه زیبا و هنرمندانه نماز به نوجوانان: برخورد ساده اما هنرمندانه به گونه ای که در جذب مخاطب به نماز و امر به معروف و نهی از منکر باید مانند هر اثر هنری، تلاش کرد تا محتوایی خوب در شکلی اثرگذار به مخاطب ارائه شود و نباید برای یک موضوع همیشه از یک روش ثابت استفاده کرد، بلکه لازم است گاهی با نگاهی به مخاطب و شرایط حاکم

^۱ یونس: ۹۹

^۲ طه: ۱۳۲

بر زمان، ارتباط، روش مناسب و شایسته‌ای را انتخاب کنیم. امام رضا (ع) در این خصوص می‌فرماید: "اگر مردم زیبایی‌های سخنان ما را می‌شنیدند، بی‌شک از ما پیروی می‌کردند."^۱ مقام معظم رهبری نیز در این خصوص فرموده‌اند: فلسفه نماز و تحلیل رازهای آن با زبان هنر، در معرض دید همگان باید قرار گیرد تا هر کس به قدر ظرفیت خود از آن متمتع گردد.^۲

۷- الگوسازی

امام صادق (ع) می‌فرماید: «كونوا دعاء الناس بأعمالكم و لا تكونوا دعاء بالسنتكم» مردم را با رفتار خود به حق رهبری کنید نه با زبان خویش.^۳

چشم و گوش فرزندان چون آینه‌ای است که هر چیزی در آن منعکس می‌شود. و مادر می‌تواند با رفتار خود، خصلت‌ها؛ امانت، صداقت، وفای به عهد، حق جویی و... را در فرزند احیا کند و یا آنها را از میان ببرد. فرزندان با مشاهده رفتار پدر و مادر هنگام شرکت در نماز جماعت و دیدن فیلم‌ها و پوسترهای مربوط به نماز به طور غریزی از آنان تقلید نموده و اعمال و حرکات مشاهده شده را تکرار می‌کنند.

هیچ عنصری از عناصر مدرسه نمی‌توانند همانند معلم الگوساز و یا الگو سوز باشند. معلم و مربی به خاطر نفوذ معنوی با تمام رفتارشان، الگوها و سرمشق‌هایی در اختیار شاگردان قرار می‌دهند. شخصیت معلم دارای اثری عمیق و پایدار در افکار و قلوب شاگردان می‌باشد. نوجوانان در سنینی از عمر قرار دارند که تمام جلوه‌گاه‌های افکار و احساس‌های درونی معلم را که به گفتار و رفتار او می‌انجامد، معیاری برای افکار و اعمال خویش قرار می‌دهند.

فرصت‌ها و اوقاتی که دانش‌آموزان در مدارس سپری می‌سازند، بیشترین و زنده‌ترین لحظات عمر آنها را تشکیل می‌دهد. در محیط مدرسه نیز عمده‌ترین اوقات آنها در ارتباط با معلم می‌گذرد. به همین جهت تأثیر معلم بیش از سایر عوامل است.

در تربیت اسلامی به ارائه الگو توجه فراوانی شده است و آیاتی از قرآن مجید، پیامبر اسلام (ص) را الگو معرفی می‌نمایند و مردم را به تأسی از او هدایت می‌کنند.

^۱ صدوق، عیون اخبار الرضا (ع) ج ۱، ص ۳۰۷.

^۲ پیام مقام معظم رهبری به اولین اجلاس سراسری نماز مهرماه ۱۳۶۰، مشهد مقدس.

^۳ مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۳۰۳ ح ۱۳.

نتیجه گیری:

دوره نوجوانی یکی از دوره های بسیار حساس زندگی است که در آن انسان از مرحله کودکی جدا شده و برای آغاز دوره جوانی و بزرگسالی آماده می شود. این دوره ، دوره بلوغ جنسی دختران و پسران است که به واسطه تغییر در ترشح هورمونهای بدن، تحولات روحی و جسمی شگرفی در میان نوجوانان را پدیدار می سازد.

از سوی دیگر دوره نوجوانی، دوره رسیدن افراد به سن تکلیف و وجوب تکالیف الهی بر انسان است. لذا بر والدین و مربیان فرض است که انجام عبادت را پیش از رسیدن نوجوانان به سن تکلیف به آنها آموزش داده و این کردار را به صورت عادت مورد پذیرش آنان درآورند. زیرا مؤانست و همدلی با شعائر دینی به ویژه نماز، زمینه ها و ذهنیت های مناسبی برای کودک ایجاد می نماید تا در زمان بلوغ ، به راحتی تکالیف مذهبی خود را انجام دهد.

گام اول در آشنایی نوجوانان با معارف دین و جذب عملی آنان به اجرای فرائض دین استفاده از رفتار، بجای سخن است و نوجوانان باید به صورت عملی از طریق والدین و یا نزدیکانشان با اقامه نماز آشنا شوند و مراحل بعدی نیز آشنا ساختن مرحله به مرحله نوجوانان با فلسفه برپایی نماز با استفاده از روشهای هنر مندانه و خلاقانه و با ملایمت و ملاطفت و از روی محبت و مهربانی می باشد و همچنین ایجاد مشوقهایی برای آنان در صورت نماز خواندن آنها می باشد. در تمامی این مراحل صبر و بردباری در دعوت نوجوانان به نماز و تبدیل آن به عادت برای آنان لازم و ضروری می باشد.

فهرست منابع:

قرآن کریم، ترجمه فولادوند.

نهج البلاغه ترجمه دشتی

منابع فارسی:

۱. بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۱۹۲، به نقل از محمدی نیا، اسدالله، پاسخ به پرسش های جوانان، انتشارات سبط اکبر، ج ۲، ۱۳۸۱ ش.
۲. پاینده، ابوالقاسم نهج الفصاحه، بی تا، بی جا، حدیث ۳۸۷.
۳. پیازه، ژان روانشناسی کودک و اصول تربیتی جوانان، ترجمه زینت توفیق. تهران: نشر نی، ۱۳۹۵.
۴. جرجانی، سید شریف التعریفات، ترجمه حسن سید عرب. تهران: انتشارات فرزانه روز ۱۴۰۰ شمسی.
۵. حرانی، ابو محمد حسن، تحف العقول عن آل الرسول، مترجم محمد صادق حسن زاده. قم: انتشارات دار الحدیث، ۱۳۷۶.
۶. شمس، سعید، نماز، نور چشم مصطفی (ص) مرکز فرهنگ و معارف قرآن، ۱۳۹۰.
۷. شیروانی، علی، چکیده اخلاق در قرآن، انتشارات دارالفکر، چاپ دوم، ج ۱، ۱۳۷۹.
۸. قرائتی، محسن، پرتوی از اسرار نماز، تدوین جواد محدثی. تهران: انتشارات ستاد اقامه نماز، ۱۳۷۴.
۹. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، دوره چهارجلدی، ج دوم، ۱۴۱۶ قمری.
۱۰. ----- سیمای نماز در قرآن و احادیث، ترجمه و تلخیص عبدالهادی مسعودی. قم: موسسه فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۷۸ ه- ش.
۱۱. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ترجمه موسی خسروی به تصحیح محمد بهشتی. تهران: انتشارات اسلامیه، ۱۳۷۹ ه- ش.
۱۲. مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام. انتشارات صدرا، ۱۳۹۳.
۱۳. مکارم شیرازی، ناصر، پیام امیرالمومنین علی علیه السلام، تهیه و تنظیم: جمعی از فضلاء، تهران: دار الکتب الاسلامیه. ش، چاپ اول، ج ۱۰، ۱۳۸۶.
۱۴. مصباح، محمد تقی، اخلاق در قرآن، قم: انتشارات موسسه آموزش و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۱.

۱۵. واعظی نژاد، حسین، طهارت روح، عبادات و نماز در آثار شهید مطهری. تهران: انتشارات ستاد اقامه نماز، ۱۳۹۳.

منابع عربی:

۱۶. تمیمی آمدی، عبدالواحد. غرر الحکم و درر الکلم، ج ۱ .
۱۷. حر عاملی، محمدحسن، وسائل الشیعه، بی تا، بی جا .
۱۸. طبرسی، مکارم الاخلاق، بی تا، بی جا.
۱۹. صدوق، محمد بن علی (متوفی ۳۸۰ ق) عیون اخبار الرضا (ع) ج ۱ بی تا، بی جا.
۲۰. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، تهران: انتشارات علمیه اسلامی، بی تا.
۲۱. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل. قم: موسسه آل البيت عليهم السلام لاحیاء التراث. ج ۳ ، ۱۳۵۴ هـ-ش.
۲۲. راغب اصفهانی، حسین، المفردات فی غریب القرآن، دمشق: انتشارات دارالقلم، ۱۳۷۴ هـ.ش.

مقالات:

۱. خلجی، حسن، دستورالعمل قرآنی: روش‌های ترغیب فرزندان به نماز، فصلنامه بشارت شماره ۵۰، ۱۳۸۴.

سایت ها:

۱. پیام مقام معظم رهبری به اولین اجلاس سراسری نماز مهرماه ۱۳۶۰، مشهد مقدس. قابل دسترس در farsi.khamenei.ir
۲. تراشیون، علیرضا، تربیت دینی، قابل دسترس در blog:https://imanoor.ir